

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
докторці юридичних наук, професорці,
завідувачці відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
Оніщенко Наталії Миколаївні

ВІДГУК

**офіційного опонента – докторки юридичних наук, професорки,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Карвацької Світлани Богданівни
на дисертацію Коваленко Юлії Олександрівни
«Захист персональних даних у практиці Європейського суду з прав
людини та Суду Європейського Союзу: порівняльний аналіз», поданої на
здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29 «Міжнародні
відносини» за спеціальністю 293 – «Міжнародне право»**

Актуальність обраної теми. З огляду на постійний розвиток інформаційних технологій, збільшення кількості цифрових сервісів захист персональних даних залишається актуальним питанням в сучасному світі. З огляду на зазначене, існує потреба в ґрунтовному дослідженні правового регулювання захисту персональних даних у Раді Європи та Європейському Союзі, вивченні особливостей захисту персональних даних у Європейському суді з прав людини та Суді Європейського Союзу, впливу їх практики на модернізацію механізмів захисту персональних даних в Україні у світлі європейських стандартів захисту у цій сфері.

Як обґрунтовано зазначає дисертантка, керівні стандарти захисту персональних даних сформувалися саме в рамках діяльності Ради Європи та Європейського Союзу, а тому важливим є вивчення особливостей захисту персональних даних у практиці Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, які відіграють важливу роль у захисті

основоположних прав людини, включаючи право на захист персональних даних.

Важливість вивчення позицій Європейського суду з прав людини та Суду Європейського союзу зумовлена необхідністю утвердження та гарантування права на захист персональних даних та інших основоположних прав людини, досягнення справедливого балансу між правами та інтересами окремих осіб, державними та приватними інтересами. Дисертанткою проаналізовано особливості захисту персональних даних у вітчизняному законодавстві та стан виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері захисту персональних даних, що є важливим для вітчизняної науки міжнародного права з огляду на євроінтеграційний та євроатлантичний зовнішньо-політичний розвиток України, набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, процесу адаптації вітчизняного законодавства у сфері захисту даних до *acquis* Європейського Союзу та найкращих міжнародних, зокрема європейських, стандартів у цій сфері, як встановлено у статті 15 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 р.

З огляду на зазначене, обрана тематика дисертаційного дослідження Ю. О. Коваленко є актуальною та своєчасною для вітчизняної науки міжнародного права, а також має значення для практики захисту прав людини.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Аналіз наведених у дисертаційному дослідженні наукових положень і рекомендацій дозволяє зробити висновок про їх належну обґрунтованість. Положення дисертації викладені послідовно, у чіткій та науково виваженій формі. Структура дисертації є продуманою, відповідає обраній темі дослідження, складається зі вступу, чотирьох розділів, тринадцяти підрозділів, висновків та списку

використаних джерел. В анотації викладено узагальнений, короткий виклад змісту та основних результатів дисертаційного дослідження.

Наукові положення, висновки та рекомендації ґрунтуються на аналізі та узагальненні основних наукових концепцій та підходів вітчизняних та зарубіжних вчених, вивченні положень міжнародно-правових актів та практики Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу, національних судів, зокрема, США та України. Водночас при аналізі виникнення та становлення права на захист персональних даних дисертантка звертається до вивчення не тільки особливостей, характерних для європейської моделі захисту даних (стор. 40), але й американської моделі захисту даних (стор. 41-42), зокрема, й особливостей захисту даних притаманних країнам Латинської Америки (стор. 43-44), а також досліджує правове регулювання відповідних аспектів у судовій практиці США, практиці Комітету з прав людини, що надає дослідженню комплексності та багатоплановості.

Широка методологічна та емпірична база дослідження дозволила здобувачці сформулювати належним чином обґрунтовані наукові положення, висновки і рекомендації.

У розділі 1 «Становлення та розвиток права на захист персональних даних у міжнародному праві» проаналізовано виникнення, етапи становлення та концептуальні підходи до права на захист персональних даних у доктрині та практиці міжнародного права, а також вивчено понятійно-категоріальний апарат у світлі європейських стандартів захисту персональних даних. На схвальну оцінку заслуговує висновок дисертантки про фрагментарність захисту персональних даних на міжнародно-правовому рівні, що зумовлено відсутністю універсального міжнародного договору у цій сфері (стор. 47-48).

У розділі 2 «Особливості захисту персональних даних у Європейському суді з прав людини» вивчено правові засади регулювання захисту персональних даних у Раді Європи та узагальнено основні підходи Європейського суду з прав людини щодо втручання в право на захист

персональних даних. Дисертантка справедливо зауважує, що право на захист персональних даних у рамках конвенційної системи сформувалося внаслідок застосування Європейським судом з прав людини доктрини еволюційного тлумачення (стор. 79-80). Окрім того, здобувачка наголошує, що право на захист персональних даних тісно пов'язано із здійсненням інших конвенційних прав та свобод (стор. 94).

У розділі 3 «Захист персональних даних у Суді Європейського Союзу» розкрито особливості правового регулювання захисту персональних даних у джерелах первинного та вторинного права Європейського Союзу, а також практика захисту персональних даних у Суді Європейського Союзу. Дисертантка звертає увагу на тому, що в рамках Європейського Союзу правове регулювання захисту персональних даних характеризується значною кількістю правових інструментів, включаючи установчі договори, Хартію Європейського Союзу, а також акти вторинного права Європейського Союзу, серед яких чільне місце займає Регламент ЄС 2016/679 про захист фізичних осіб під час обробки персональних даних та їх вільного обігу (Загальний регламент про захист даних) (стор. 125).

У розділі 4 «Стан впровадження європейських стандартів захисту персональних даних у законодавство України» приділено увагу законодавчим гарантіям захисту персональних даних і практиці їх забезпечення в Україні, стан виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань у сфері захисту персональних даних, а також еволюція вітчизняного законодавства у процесі його адаптації до *acquis* Європейського Союзу. Окремо наголошено на важливості оновлення інституційного механізму публічного контролю у сфері захисту персональних даних, що відіграє вагомий роль у забезпеченні європейських стандартів захисту персональних даних (стор. 188).

Викладені у дисертаційному дослідженні висновки, пропозиції та рекомендації є достатньо аргументованими та можуть бути використані у теоретичній та практичній сферах.

Наукова новизна представлених результатів. Дисертаційне дослідження Коваленко Ю. О. є одним з перших у вітчизняній науці міжнародного права комплексних порівняльно-правових досліджень, в якому на основі здобутків міжнародно-правової доктрини та практики Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу з'ясовано теоретичні та практичні аспекти захисту персональних даних.

Особливо заслуговують на увагу положення та висновки, які вперше обґрунтовані у вітчизняній науці міжнародного права, а саме:

- науково обґрунтовано значення і роль європейських стандартів захисту персональних даних у вітчизняній науці міжнародного права та у процесі вдосконалення національного законодавства. В умовах глобалізаційного розвитку європейські стандарти захисту персональних даних, як найбільш узагальнені, керівні правові засади, підходи та принципи у цій сфері, поступово набули значного поширення і сприяли гармонізації норм щодо захисту персональних даних на міжнародному рівні;

- обґрунтовано поділ європейських стандартів захисту персональних даних на три покоління з огляду на їх еволюційний розвиток, а саме на: перше покоління (Керівні принципи ОЕСР щодо захисту права на приватність і транскордонні потоки персональних даних, схвалені Рекомендацією Ради ОЕСР від 23 вересня 1980 р., та Конвенція № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р.), друге покоління (Конвенція № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р., оновлена Додатковим протоколом 2001 р., та Директива 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних 1995 р.) та третє покоління (оновлена Конвенція № 108+ зі змінами, внесеними Протоколом CETS № 223, та Загальний регламент про захист даних 2016 р.);

- систематизовано основні підходи, концепції і принципи, які використовують Європейського суду з прав людини та Суду Європейського

Союзу в контексті захисту персональних даних, а також вплив практики Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу на забезпечення основоположного права людини на захист персональних даних та утвердження європейських стандартів захисту персональних даних;

- визначено перспективні напрями адаптації законодавства України відповідно до європейських стандартів захисту персональних даних, що закріплені у Конвенції № 108+ зі змінами, внесеними Протоколом CETS № 223, та Загальному регламенті про захист даних, зокрема щодо оновлення основних термінів, таких як «контролер даних» та «оператор даних», та закріплення нових термінів, таких як «профайлінг», «псевдонімізація», «обмежена обробка», «наглядовий орган», удосконалення визначення поняття «згода на обробку даних», деталізації прав суб'єкта даних;

- обґрунтовано доцільність удосконалення інституційного механізму контролю у сфері захисту персональних даних в Україні відповідно до вимог європейських стандартів захисту персональних даних, з урахуванням критеріїв незалежності, об'єктивності, неупередженості та безсторонності, що сприятиме ефективній реалізації права на захист персональних даних.

Дисертанткою також удосконалено, зокрема, підходи до узагальнення практики Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу з урахуванням європейських стандартів захисту персональних даних; теорію співвідношення і розмежування категорій «персональні дані», «конфіденційна інформація», «інформація про приватне та сімейне життя» у вітчизняній науці міжнародного права.

Окрім того, набули подальшого розвитку концепція еволюції європейських стандартів захисту персональних даних, рекомендації щодо удосконалення законодавчого регулювання права на захист персональних даних в Україні та оцінка необхідності вироблення в Україні єдиної судової практики з питань захисту персональних даних відповідно до європейських стандартів у цій сфері, а також орієнтованість на підходи, висвітлені у практиці Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу.

Варто наголосити також на практичному значенні дисертаційної роботи – авторка приділила значну увагу дослідженню практики міжнародних судових органів щодо захисту персональних даних. Результати дослідження можуть бути враховані у законотворчій діяльності під час удосконалення законодавства відповідно до основних європейських стандартів захисту персональних даних, у вітчизняній судовій практиці в процесі застосування європейських стандартів у цій сфері, у навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін: «Міжнародне право», «Правові аспекти діяльності Ради Європи», «Право Європейського Союзу», під час розробки навчальних посібників і програм з теорії та практики міжнародного права у сфері захисту основоположних прав людини, а також інших навчально-методичних матеріалів з питань захисту персональних даних.

Виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. В результаті проведеного дослідження дисертанткою досягнуто визначеної мети й виконано поставлені завдання. Наукові положення, висновки, пропозиції, рекомендації мають достатній рівень аргументації та обґрунтування, що було досягнуто через використання здобувачкою відповідного комплексу методологічних підходів наукового пізнання. Дослідження керівним чином ґрунтується на порівняльно-правовому, історико-правовому, формально-логічному, логіко-семантичному та системному методах, використанні методів аналізу та синтезу, а також аналізу та збору інформації. Дисертаційне дослідження характеризується теоретичною та практичною спрямованістю, глибоким осмисленням та різностороннім висвітленням досліджуваної проблематики.

Повнота викладу основних результатів у наукових публікаціях, зарахованих за темою публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції були висвітлені в опублікованих працях, а саме: у трьох наукових статтях, з поміж яких – одна стаття у вітчизняному фаховому юридичному виданні, одна стаття у періодичному виданні *Masaryk University*

Journal of Law and Technology, проіндексованому у наукометричній базі даних Scopus, віднесеному до третього квартиля (Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank, що може бути прирівняна до двох наукових публікацій, одна стаття у науковому періодичному виданні з фахового напрямку держави-члена Європейського Союзу (*Visegrad Journal on Human Rights*), а також під час виступів на шести міжнародних науково-практичних конференціях. Аналіз змісту зазначених публікацій свідчить про те, що основні наукові положення, висновки і рекомендації висвітлені всебічно та повно.

Відповідність дисертаційного дослідження встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження Ю. О. Коваленко за обраною тематикою, обсягом наукового дослідження, кількістю вивчених наукових джерел (346 джерел), рівнем апробації, глибиною проведеного аналізу і науковою новизною результатів відповідає спеціальності 293 «Міжнародне право» та вимогам до кваліфікаційної праці на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертація Ю. О. Коваленко відповідає встановленим чинним законодавством вимогам – Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12 січня 2017 року, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій Ю. О. Коваленко не було виявлено ознак академічного плагіату чи інших порушень, які ставлять під сумнів самостійний характер виконаного дослідження. Дисертаційне дослідження виконане здобувачкою самостійно, у відповідних розділах здійснено посилання на публікації дисертантки, які пов'язані з темою дослідження та розкривають її зміст. Використання ідей,

результатів та текстів інших авторів містять посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи результати дисертаційного дослідження, його практичне значення та наукову новизну отриманих результатів, варто звернути увагу на окремих дискусійних положеннях дисертаційної роботи Коваленко Юлії Олександрівни, що потребують більш детального обґрунтування, а також певних зауваженнях, які можуть бути враховані дисертанткою у подальшій науковій роботі.

У першому розділі здобувачка на основі основних міжнародно-правових актів у сфері захисту персональних даних дійшла висновку, що захист персональних даних на міжнародному рівні залишається фрагментарним. Водночас зауважено, що прийнята в рамках діяльності Ради Європи Конвенція № 108 має потенціал до набуття статусу універсального міжнародного договору у цій сфері, оскільки до неї приєдналися й держави, які не членами Ради Європи (стор. 47). Втім, далі дисертантка зауважує, що в умовах глобалізаційного розвитку європейські стандарти захисту персональних даних поступово набули значного поширення по всьому світу і сприяли уніфікації норм щодо захисту даних на міжнародному рівні (стор. 65). У цьому аспекті хотілося б почути більш детальні міркування дисертантки щодо переваг регламентування захисту персональних даних на рівні універсального міжнародного договору, що посилює б обґрунтування цієї тези.

У другому розділі дисертаційного дослідження дисертантка доходить висновку, що право на захист персональних даних виникло в рамках конвенційної системи внаслідок застосування Європейським судом з прав людини теорії еволюційного тлумачення. Підсумовуючи, дисертантка зазначає, що право на захист персональних даних було б ефективніше гарантовано у разі закріплення в окремому протоколі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що надало б змогу детально

регламентувати окремі аспекти права на захист персональних даних, такі, як право на забуття, право на заперечення проти обробки чи права на мобільність даних. На нашу думку, цей висновок є доволі дискусійним та потребує додаткового обґрунтування, адже навіть у разі прийняття протоколу ефективність гарантування права на захист персональних даних залежала б від ратифікації протоколу окремими державами.

Водночас при дослідженні законодавчих гарантій захисту персональних даних і практики їх забезпечення в Україні дисертанткою зауважено, що чинний Закон України «Про захист персональних даних» відповідає основним міжнародним стандартам, втім його основні положення детально не проаналізовані (підрозділ 4.1.). Хоч у роботі і наголошено на потенційних напрямках удосконалення вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних та надано рекомендації щодо оновлення законодавчих норм, але для кращого розуміння змісту таких рекомендацій доцільним було б проаналізувати чинні положення національного закону та порівняти їх з європейськими стандартами у цій сфері.

Зазначені міркування та рекомендації жодним чином не впливають на позитивну оцінку та не ставлять під сумнів завершеність результатів дисертаційного дослідження Ю. О. Коваленко. Ці зауваження є дискусійними та окреслюють напрями подальших наукових досліджень.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Коваленко Юлії Олександрівни на тему «Захист персональних даних у практиці Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу: порівняльний аналіз» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи відповідає поставленій меті та завданням, висновки мають необхідний та достатній рівень обґрунтування, є актуальними та мають належний рівень наукової новизни та практичної цінності.

Враховуючи викладене, дисертаційна робота Коваленко Юлії Олександрівни на тему «Захист персональних даних у практиці Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу:

порівняльний аналіз» на здобуття ступеня доктора філософії відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 року № 502), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами і доповненнями від 21 березня 2022 року № 341), а її авторка – Коваленко Юлія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії в галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Офіційний опонент:

**докторка юридичних наук, професорка,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича**

С. Б. КАРВАЦЬКА

